

Wetenschap in turbulente tijden?

Voordracht op De Nationale Wetenschaps-communicatiedag, 12 oktober 2026

Goedemorgen,

Welkom. Voor u staat de onderzoeksgroep Re-Position, een samenwerking tussen de Afrikaanderwijk Coöperatie en de Erasmus Universiteit Rotterdam die de relatie tussen de Universiteit en de stad onderzoekt en bespiegelt. Wij zijn de stad die reflecteert op de Universiteit en de wetenschap.

In 2025 beantwoorden we de Rotterdam lezing, het jaarlijkse cadeau van de Universiteit aan de stad, met [een Rotterdam-Zuid lezing](#).

Een paar weken geleden openden wij [het On-Academisch jaar](#).

En vandaag, stoelriemen vast, gaan we het hebben over wetenschap in turbulente tijden. Bereid je voor op een oncomfortabele reis, want wij nemen de oproep tot co-creatie en dialoog serieus.

We lezen dat *‘in een turbulente samenleving wetenschap en samenleving steeds nauwer verweven raken.’* En wij zien inderdaad dat defensie een steeds sterkere positie krijgt op de Universiteit. Universiteiten van Nederland en het ministerie van Defensie hebben net een intentieverklaring getekend om samenwerking op het gebied van kennisontwikkeling en kennisdeling verder te verkennen

We lezen dat *‘Wetenschappelijke inzichten direct terechtkomen in publieke gesprekken over waarden, belangen en keuzes’*, maar zien we onze waarden, belangen en keuzes voldoende terechtkomen in wetenschappelijke inzichten?

We lezen dat *‘mensen niet alleen willen weten wat de wetenschap zegt, maar vooral wat dat betekent voor hun leven, hun omgeving en hun toekomst.’* We denken dat mensen vooral willen dat de wetenschap iets betekent voor hun leven, hun omgeving en hun toekomst.

We lezen dat *‘Wetenschapscommunicatie daarmee steeds meer een vraag wordt naar duiding en betekenis, in plaats van alleen overdracht van kennis’*, maar we missen de wederkerigheid die hoort bij communicatie en kennisoverdracht.

We trekken niet alles in twijfel. Ook wij geloven in het belang van wetenschapscommunicatie met een sterk fundament voor een vakgebied dat niet alleen uitlegt, maar ook luistert, verbindt en samen met de samenleving betekenis geeft aan wetenschap. Ook wij bouwen graag aan communicatie die recht doet aan complexiteit én aan de mensen die ermee te maken hebben.

Maar bij het thema turbulente tijden denken wij niet zo snel aan de wetenschap. We denken bij turbulente tijden aan de mensen die steeds weer op een andere bank moeten slapen bij gebrek aan een eigen woning. Aan politiegeweld en toenemende repressie. Aan steeds meer kinderen die opgroeien in armoede. Aan ziek worden van je eigen schimmelwoning. Aan dure boodschappen, stijgende zorgkosten. Aan hoe we uit elkaar gespeeld worden door verschillende politieke stromingen.

We leven in een tijd waarin veel complexe zaken door elkaar vast dreigen te lopen. Veel mensen in deze tijd vervallen in een stand van overleven en in puur zelfbehoud ben je niet meer in staat het grotere plaatje te zien. Je gaat dan van dag op dag hopen dat het morgen beter zal gaan.

We gaan nu even terug naar een paar weken geleden. Misschien was u er wel bij, hier bij de UvA, of de VU, in Groningen of Maastricht. De opening van het Academisch Jaar. Wij vroegen ons af: wat wordt er eigenlijk geopend bij de Opening van het Academisch Jaar? Het academisch jaar, natuurlijk. Maar wordt ook de universiteit geopend?

Een open deur is belangrijk. Maar een open deur verandert het huis nog niet. Je kunt mensen uitnodigen in een huis waarin alle regels al vaststaan. Wie de sleutel heeft. Welke kamers toegankelijk zijn. Welke taal er wordt gesproken. Wie bepaalt wat waardevolle kennis is. Wie ervoor betaald krijgt. En wie eigenaar is van wat er wordt gemaakt.

Dat openen van deuren zonder de instituties te openen zien we in de praktijken van universiteiten, hogescholen en gemeenten wel vaker. Het probleem is geformuleerd. Het onderzoeksvoorstel geschreven. De methode gekozen. De begroting gemaakt. Het geld aangevraagd. En ergens in het voorstel staat co-creatie.

Of *citizen science*. Of bewonersparticipatie. En wanneer het geld binnen is, gaat de deur open. “Welkom! Doet u mee?”.

Maar als de uitnodiging pas komt wanneer het feest al georganiseerd is, hoeveel kun je dan eigenlijk nog meebepalen? Dus misschien moeten we niet zozeer vragen of de deur openstaat, maar wat er kan en mag veranderen als iemand eenmaal binnen is. Kan de analyse van het probleem veranderen? Kan de oplossingsrichting veranderen? De begroting? De verdeling van middelen? En uiteindelijk, kan de universiteit zelf veranderen?

En dan is er taal. Niet onbelangrijk op een dag over communicatie. Wetenschappers spreken wetenschappelijk. Ambtenaren spreken ambtelijk. En bewoners spreken meestal gewoon zoals mensen spreken. We hebben woorden als *sociale veerkracht*, *digitale inclusie*, *energietransitie*, *institutioneel vertrouwen*, *citizen science*, *impact*, *co-creatie*. Daar is op zichzelf niets mis mee. Maar iemand hoeft het begrip sociale veerkracht niet te kennen om te weten hoe je een gezin overeind houdt als het geld op is. Je hoeft geen digitalisering te zeggen om te weten wat er gebeurt wanneer het loket verdwijnt en er een chatbot verschijnt waar eerst een mens zat. Je hoeft energietransitie niet te gebruiken om te weten wat een tochtige woning en een hoge energierekening betekenen. Het begrip kan onbekend zijn terwijl de werkelijkheid heel bekend is.

We kijken soms naar dezelfde vraagstukken. Alleen niet vanaf dezelfde plek. En dat roept een vraag op: Wie mag bepalen hoe een probleem heet? Want woorden beschrijven de werkelijkheid niet alleen. Sommige woorden kunnen iets dóén. Ze passen in een onderzoeksprogramma. In een subsidieaanvraag. In gemeentelijk beleid. Ze krijgen geld. Ze worden gepubliceerd. Sommige woorden kunnen institutioneel veel verder reizen dan andere. Het probleem is dus niet alleen dat we elkaar soms niet verstaan. Het probleem is dat niet iedere taal dezelfde macht heeft.

En daarmee komen we bij een onderwerp waar we het in de kennis-economie misschien wat vaker over mogen hebben. Geld. Kennis is namelijk ook een economie. Er gaat veel geld om in onderzoek naar steden. Subsidies, onderzoeksprojecten, promovendi, postdocs, impactprogramma's, living labs, consortia. En voor al die projecten is iets nodig. Data, ervaringen, netwerken, verhalen, toegang, vertrouwen, kennis. Het meeste daarvan komt uit de stad. In de Rotterdam-Zuid lezing van vorig jaar spraken we al over wat wijken merken van de impactagenda's van grote instituties. Over waardevolle kennis die wordt opgehaald, terwijl er maar weinig euro's terugstromen.

In de Afrikaanderwijk worden daarom inmiddels voorwaarden gesteld aan samenwerking. Onderzoek is hier welkom. Maar als door een wijk waarde wordt toegevoegd aan de kenniseconomie, mogen de mensen en organisaties die die waarde mede maken ook iets zeggen over de voorwaarden, over eigenaarschap, over betaling, over zeggenschap, over wat er met de kennis gebeurt. Een deel van die kenniseconomie eisen we dus op en claimen we terug, om samenwerking gelijkwaardiger te maken.

Maar ... dan ontstaat dan een probleem. Want als één wijk voorwaarden stelt, is er altijd nog een andere wijk. Als onderzoek doen in Tarwewijk ingewikkelder wordt omdat ze daar vanaf het begin mee willen doen, zeggenschap willen, betaald willen worden, willen weten wat er met de kennis gebeurt, dan kan een instituut natuurlijk gaan *shoppen*. Misschien zijn er ergens anders nog bewoners die wel willen participeren op de voorwaarden (lees: de cadeaubon) van het instituut. En zo kunnen wijken, zonder dat iemand dat bewust hoeft te hebben bedacht, concurrenten worden. Wie vraagt het minst? Wie is het gemakkelijkst toegankelijk? Waar krijgen we onze participanten het snelst? Waar is co-creatie het goedkoopst? En ineens blijkt ook maatschappelijke kennisproductie een markt te hebben. En we denken dat we een oplossing hebben. Vandaag presenteren we ons voorstel voor een brug. We noemen het alleen geen *interdisciplinair samenwerkingsverband*. Geen *consortium*. Geen *strategische alliantie*. Geen *convenant*. Geen *cross-sector collaboration*. Geen *multi-stakeholder partnership*.

We noemen het een kartel.

Dat woord doet iets. Dat merken we. Zeg co-creatie en iedereen knikt vriendelijk. Zeg stakeholder engagement en iemand pakt een flip-over. Zeg transdisciplinair consortium en voor je het weet hebben we een projectgroep, een stuurgroep en een Teamsomgeving. Maar zeg kartel en ineens gaat iedereen rechtop zitten.

Dat is interessant. Want waar denken we eigenlijk aan bij dat woord? Aan geheime afspraken. Aan prijsafspraken. Aan machtige bedrijven die de markt verdelen. En waarschijnlijk ook aan Zuid-Amerika, cocaïne, Netflix-series en de war on drugs. Het woord heeft iets dreigends gekregen. En dat is niet helemaal onterecht. Kartels kunnen macht concentreren, concurrentie uitschakelen en anderen buitensluiten.

Maar achter het woord zit ook een eenvoudiger idee. Zelfstandige partijen die besluiten zich te verbinden. Afspraken te maken.

Om niet langer met elkaar te concurreren en samen een eerlijke prijs voor hun *labour power* te krijgen. Precies dát deel willen we vandaag even terughalen, de gedachte dat partijen zich kunnen organiseren om samen eerlijke voorwaarden te kunnen stellen. En hier komen we terug bij taal. Want eerder zeiden we dat niet iedere taal dezelfde macht heeft.

Waarom schrikt kartel ons dan af, terwijl niemand wakker ligt van co-creatie, stakeholder engagement of transdisciplinariteit? Die woorden klinken vriendelijk. Co-creatie klinkt alsof iedereen al gezellig aan dezelfde tafel zit. Er liggen post-its, er is koffie. Iedereen is stakeholder. En aan het einde hebben we samen iets gecreëerd. Maar het woord vertelt ons niet wie de tafel heeft gekocht, wie heeft bepaald wie er aan tafel zit, wie de agenda heeft gemaakt, wie wordt betaald om er te zijn, wie bepaalt na afloop wat er is besloten, en wie gewoon kan opstaan en weglopen als de uitkomst hen niet bevalt.

Stakeholder is ook zo'n prachtig woord. Iedereen heeft een stake. Iedereen heeft een belang. En op papier liggen die belangen keurig naast elkaar. Maar de ene stakeholder beschikt misschien over een onderzoeksbudget, personeel, een juridische afdeling, gebouwen en toegang tot bestuurders. De andere stakeholder heeft drie vrijwilligers, een telefoon die voortdurend af gaat en iemand die vanavond alleen aanwezig kan zijn omdat een buurvrouw op de kinderen past. Op papier zijn het twee stakeholders, in werkelijkheid dus niet.

En hetzelfde geldt voor co-creatie. Als de ene partij de subsidie heeft aangevraagd, de vraag heeft geformuleerd, de methode heeft gekozen, het budget beheert, de onderzoeker betaalt en uiteindelijk publiceert, en de andere partij mag haar ervaring inbrengen, dan kunnen we dat co-creatie noemen. Maar het woord maakt de verhouding nog niet gelijkwaardig.

Sterker nog, een vriendelijk woord kan een ongelijke verhouding soms gemakkelijker verteerbaar maken. Misschien is dát ook een vorm van symbolisch geweld. Niet het geweld van een vuist. Niet het geweld van een drugskartel. Maar het veel stillere geweld van een taal waarin verschillen in macht onzichtbaar lijkt.

En daarom denken wij dat we soms een ongemakkelijk woord nodig hebben om een comfortabele ongelijkheid weer zichtbaar te maken.

Voor ons is dat woord vandaag kartel. Het woord suggereert namelijk niet dat belangen verdwijnen zodra we gaan samenwerken. Het erkent dat macht echt is, dat er een economie is, dat er onderhandeling nodig is, dat voorwaarden ertoe doen en dat solidariteit soms betekent dat je afsprekt elkaar niet te laten uitspelen. Dus ja. Wij vormen een kartel. Juist omdat we wél willen samenwerken, zeker ook met de universiteit.

Maar dan wel op een manier waarop een wijk die betere voorwaarden eist niet wordt gestraft doordat het volgende onderzoeksproject simpelweg twee metrostations verderop wordt uitgevoerd. Op een manier waarop gelijkwaardigheid geen concurrentienadeel wordt, op een manier waarop collectieven tegen elkaar kunnen zeggen: “als jullie dit niet meer voor een cadeaubon doen, dan doen wij het ook niet meer voor een cadeaubon”. Dát is het kartel.

En dat kartel heeft een naam: *De Rotterdamse Kenniscoop*. Het is een groeiend collectief van initiatieven uit inmiddels veertien Rotterdamse wijken. Afrikaanderwijk, Agniesebuurt, Blijdorp, Bospolder-Tussendijken, Delfshaven, Feijenoord. Mathenesse, Middelland, Het Nieuwe Westen, Struisenburg, Spangen, Schiemonnd, De Esch. Tarwewijk en Vreewijk. En de deur staat open voor meer. Dit Kennis Kartel is geen organisatie die bewoners gaat leren hoe kennis werkt. Geen loket waar onderzoekers gemakkelijker respondenten kunnen vinden. Geen nieuwe participatiemethode. En geen poging wetenschappelijke kennis te vervangen door kennis uit de wijk.

Het Kennis Kartel begint vanuit een andere gedachte: de kennisinfrastructuur is er al. In wijken, in organisaties, in collectieven, in relaties, in ervaring, in vertrouwen. Wat nodig is, is organisatiekracht waarmee die kennis, kunde en innovatiekracht zich kunnen verbinden. Een brug heeft twee kanten nodig. En aan beide kanten moet iets stevigs staan. Aan beide kanten is kennis. Aan beide kanten is expertise. Aan beide kanten wordt de stad gemaakt.

Wat ongelijk verdeeld is, zijn de middelen waarmee kennis kan reizen: geld, tijd, organisatie, institutioneel gezag, toegang tot besluitvorming, de mogelijkheid kennis ook echt consequenties te laten hebben. Dát is de ongelijkheid waarop het Kennis Kartel een antwoord probeert te geven.

Maar laten we ook iets anders zeggen. We ontmoeten binnen de universiteiten voortdurend mensen die dit óók anders willen. Onderzoekers die tegen dezelfde muren aanlopen. Mensen die niet alleen willen onderzoeken hoe andere instituties kunnen veranderen, maar bereid zijn hun eigen institutie te transformeren. Opvallend vaak zijn het jonge onderzoekers. Mensen die niet nóg vier jaar willen onderzoeken hoe gelijkwaardige samenwerking eruit zou kunnen zien, maar haar willen gaan organiseren. En er zijn binnen de universiteit ook plekken waar institutionele ruimte wordt gemaakt om daarmee te oefenen. Daardoor kan er geoefend worden binnen de universiteit. Met andere relaties, andere manieren van samenwerken. En met de vraag hoe kennis uit wijken niet alleen de universiteit binnen kan komen, maar daar ook iets kan veranderen. En daardoor is de stad niet alleen onderwerp, vindplaats of partner van verandering, maar kan de stad de universiteit ook veranderen.

Laten we een dialoog starten als gelijken aan een ronde tafel. Hoe we allemaal bij elkaar kunnen komen en de huidige muren kunnen doorbreken door middel van gelijkwaardigheid en wederkerigheid. Laten we hierin een begin maken met hoe we beter met elkaar kunnen communiceren.

Misschien ligt in die bereidheid om elkaar als gelijken te ontmoeten een belangrijke betekenis van wetenschapscommunicatie. Want wetenschapscommunicatie gaat inderdaad niet alleen over kennis delen, maar ook over luisteren, verbinden en samen betekenis geven. Vandaag spraken we over taal, eigenaarschap en zeggenschap, en over de verschillen die ontstaan wanneer kenniswerelden/manieren van weten elkaar ontmoeten. Juist die verschillen maken nieuwe lagen van communicatie en betekenisgeving zichtbaar. Wederkerigheid vraagt namelijk niet per se dat we dezelfde taal spreken maar wel dat we bereid zijn elkaar te verstaan van elkaar te leren en zelf mee te bewegen. Want communicatie is meer dan overdracht, dialoog meer dan een uitnodiging en co-creatie meer dan samen aan tafel zitten. In turbulente tijden kunnen we veel voor elkaar betekenen. En we hoeven het niet alleen te doen. Want kennis ontstaat niet in afzondering, maar in ontmoeting. Ze leeft in de relatie tussen wie vraagt en wie antwoordt.

Deze voordracht, met stukken uit de Rotterdam-Zuid lezing 2.0., is geschreven voor de Nationale Wetenschapscommunicatiedag door Jiska Engelbert, Mustapha Eaisaoui, Joshua van den Ham, Sherida Patra, Annet van Otterloo, Vanessa Umboh, met medewerking van Sarah Ghede, Isabel Awad en Janneke Absil en met dank aan Wijkwijs. De Nationale Wetenschaps-communicatiedag 2026 wordt georganiseerd door NWO (Dutch Research Council) en de VSC in samenwerking met de programmapartners ZonMw, Nationaal Expertisecentrum Wetenschap & Samenleving (NEWS), KNAW - Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en SciComNL.